929.4
Salv

Jöran Sahlgren

Västgötska Ortnamn af Typen Kölingared.

Holger Sandred.

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS

Recensions-exemplar.

VÄSTGÖTSKA ORTNAMN
AV TYPEN KÖLINGARED

OCH ANDRA ORTNAMN SOM BERÄTTA
OM SEKUNDÄR BEBYGGELSE

AV

JÖRAN SAHLGREN

UR »FESTSKRIFT UTGIVEN AV LUNDS UNIVERSITET
VID DESS TVÅHUNDRAFEMTIOÅRSJUBILEUM 1918».

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS

LUNDS UNIVERSITETS ÅRSSKRIFT. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 30.

VÄSTGÖTSKA ORTNAMN

AV TYPEN KÖLINGARED

OCH ANDRA ORTNAMN SOM BERÄTTA
OM SEKUNDÄR BEBYGGELSE

AV

JÖRAN SAHLGREN

LUND
C. W. K. GLEERUP

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ

LUND 1918
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

Sedan Tegnér i sin innehållsrika och intresseväckande avhandling Om svenska familjenamn[1] (i Nord. tidskr. 1882) i sammanträngd form redogjorde för uppkomsten av de svenska släktnamnen på *-ing* och de svenska ortnamnen på *-inge*, ha dessa ämnen i den vetenskapliga litteraturen blivit föremål för en livlig och givande diskussion[2].

Trots det skarpsinniga och flitiga arbetet på utforskandet av namntyperna på *-ing-* (*-ung-*), torde dock åtskilliga frågor rörande dessa namngrupper ännu stå utan definitiva svar. Bland annat torde i kronologiskt och bebyggelsehistoriskt avseende mycket återstå att utreda. Boskillnad mellan de personnamn på *-ing* som äro bildade till personbeteckningar och de som äro bildade till ortsbeteckningar eller ortnamn, är ännu icke vunnen. De rent språkhistoriska resultaten torde däremot — utom i detaljer — föga förändras eller riktas genom kommande undersökningar.

Med säkerhet fastslaget är — tack vare Lundgrens och Hellquists ingående undersökningar — att det stora flertalet av ortnamnen på *-ing-* (typer: *Skuttunge*, *Kattunga*, *Kvidinge*, *Bölingstomta*, *Kölingared* m. fl.) innehålla eller äro bildade till personbeteckningar på *-ing* (*-ung*). Dessa äro i sin ordning avledda till personnamn eller ortsbeteckningar (el. ortnamn). Vid avledningen till sammansatta grundord har med den i svenska namn så van-

[1] S. 48 f.

[2] De viktigaste inläggen äro: M. F. Lundgren, Om fornsvenska personnamn på *-ing* och *-ung* (Sthm 1886), E. Hellquist, Om de svenska ortnamnen på *-inge*, *-unge* och *-unga* (Göteborgs högskolas årsskrift 1905) med dess tillägg I och II, E. Hellquist i ANF 24, s. 84 ff. o. 26, s. 361 ff. samt i NoB 1916, s. 133 ff., J. Steenstrup, Indledende studier over de ældste danske stednavnes bygning (Kbhn 1909), s. 85 ff., O. Almgren i NoB 1914, s. 217 ff. och senast T. E. Karsten i Hist. tidskr. f. Finland 1917, s. 172.

1055392

liga förkortning, som jag benämnt reduktion[1], grundordets senare led i regel eliminerats. Som undantag må nämnas det gottländska *Hablingbo* (fsv. *Hagbarlinghabo*), där förra leden tydligen är ett **Haghbardhling* 'Hagbardsättling el. dyl.', samt folknamn sådana som *värmländing* o. dyl. Anmärkas bör emellertid att dessa senare bildningar förr voro relativt sällsynta. Värmländingarna kallades sålunda förr *värmar*[2]. I Närke användes ordet *värming* 'värmländing' se Rietz.

Som ett gammalt ex. på ett dylikt reducerat *-ing*-ord må nämnas (se Karsten, a. st.) fisl. plur. *Skánungar* 'invånare i *Skáney*' (*Skǫnunga* hos Haldórr úkristni c. 1010)[3].

Motsvarigheter till dessa personbeteckningar på *-ing* känna vi från flera andra germanska språk. Att typen är samgermansk därom råder intet tvivel (jfr Hellqvist, Ortn. på *-inge*, s. 231). De svenska ortnamnen lämna direkta bevis för att denna personnamnstyp har synnerligen gamla anor. Att dylika personnamn redan voro i bruk på den tid då namnen på *-tomta*, *-rum*, *-by*, ja till och med *-sta*, *-hem* och *-lev* bildades, framgår av bl. a. följande såsom exempel anförda ortnamn.

Vinslöv, sn i V. Göinge hd, Skåne (*Withingsløff* 1299 SD 2, s. 295, avskr. fr. 1494, *Vikingslöf* 1393 Styffe, Skand. u. unionst.3, s. 87).

Balingslöv, by i Stoby sn, V. Göinge hd (*Baldingslef*, *Ballyngslef* SRD 3, s. 473, *baldunghslef* 1222 SD 1, s. 224, avskr. fr. 1494, *ballinslef* 1241, SD 1, s. 296, avskr. fr. 1494). Om namnets förklaring jfr Lindroth i Fornvännen 1911, s. 178, A. Kock i Folkminnen o. folktankar 1916, s. 103 f.

? *Börsle*, by i Väne-Åsaka sn, Väne hd (< **Birtingslef*; *Börtessleff* 1485, se vidare SOÄ 12, s. 118).

? *Färdsle*, by i Skepplanda sn, Ale hd (< **Färdhingslef*; *Fälislidh* 1540, *Ffärdesleff* 1546, se vidare SOÄ 2, s. 78).

Elinghem, förr sn i Forsa ting, Gottl. (fgutn. *Elingiahem* Lindström, Gottl. medeltid 1, s. 49); jfr eng. *Gimingham*, *Bucking-*

[1] Se därom särskilt Sahlgren, Skagershults naturnamn, s. 29 ff., E. Lidén i NoB 4, s. 91 och där anvisad litt. samt Karsten i Hist. tidskr. f. Finland 1917, s. 172.

[2] *Wermerne* 1659 Visnums hds or. db, se min Skagershults naturn. s. H26.

[3] Detta och andra belägg anförda av Lindroth i NoB 3, s. 15.

ham, *Erpingham*, *Birmingham* osv. och ty. ortnamn på *-heim*, som ofta till första led ha ett *-ing*-namn.

Balingsta, sn i Hagunda hd, Uppl. (*baldingstum* 1346 SD 5, s. 572, or.).

Balingsta, gd i Huddinge sn, Svartlösa hd, Sdml.

Bröttjestad, gd i Slaka sn, Valkebo hd, Österg. (*Brytyngxstadum* 1408 SDns 2, s. 38, or.; i reg. ej identifierat).

Hidingsta, by i Hardemo sn o. hd, Närke (*Hidhinxta* 1390 SRP, nr 2456, or., *Hidhinxstum* 1409 SDns 2, s. 229, or.).

Hidingsta, by i Norrbyås sn, Sköllersta hd, Närke (*Hedingstade* 1478 DN, *hidinsta* 1486 dipl, *Hidingxta* 1549 jb[1]).

Idingsta, gd i Ö. Hargs sn, Åkerbo hd, Österg. (*ydhinxstadhum* 1315 SD 3, s. 195, avskr., *Hidhinxstad* 1382 SRP, nr 1760, or.[2]).

Ytterligare ett större antal *-sta(d)*-namn av denna typ skulle kunna nämnas. De ovan från Uppland, Södermanland, Närke och Östergötland anförda få i detta sammanhang vara tillfyllest.

Bölingstomta, gd i Törnevalla sn, Bankekinds hd, Österg. (*Bylinxtomta* 1382 SRP, nr 1698, or.).

Färingtofta, se nedan.

Hörtingerum, *Mellingerum* m. m., se Lindroth, Nord. ortn. på *-rum*, s. 94.

Vällingby, by i Spånga sn, Sollentuna hd, Uppl. (*Vellingiaby* 1375 SRP, nr 1181, or.).

Man må emellertid noga akta sig för att ur detta material draga för vittgående slutsatser. Vi veta nämligen att *hem*-namnen ännu vid anglosachsarnas besittningstagande av England och germanernas invandring i Sydtyskland utgjorde en produktiv ortnamnstyp. Vidare är att märka att de gottländska *hem*-namnen synas vara relativt unga. *Lev*-namnens ålder torde vara betydligt överskattad. I varje fall torde detta namnbildningssätt ännu varit fullt levande vid början av vår tideräkning. Att Högbom övervärderat *sta*-namnens ålder synes mig framgå redan av dessa

[1] Beläggen ur ortnamnskommitténs samlingar.

[2] Ej identifierat i reg. I samma brev nämnas *Gislastadha* (*Gistads* sn i Åkerbo, Skärkinds o. Bankekinds hdr), *Ælebo hage* (*Äleby*, by i Gistads sn, Skärkinds hd), *As(e)* (*Ås*, gd i Örtomta sn, Bankekinds hd). Samtliga dessa orter ligga tämligen nära *Idingsta*.

namns förekomst i det sydligaste Uppland (t. ex. i den geologiskt unga Enköpingstrakten)[1]. De flesta av våra äldsta ortnamnstyper synas i själva verket ha haft en anmärkningsvärd livslängd, som i vissa fall tyckts ha överskridit ett halft årtusen. Att då, såsom ofta skett, fördela dessa i på varandra liggande till åldern noggrant bestämda skikt torde ej överensstämma med god vetenskaplig metod. Bättre är så vitt jag förstår att, tills de respektive kategorierna blivit grundligt utforskade, anta att flera av de äldsta namngrupperna i århundraden levt vid sidan av varandra, låt vara att de ej fötts samtidigt, att de ej haft lika lifslängd och att deras utbredningsområden ej täcka varandra.

I en under arbete varande utredning om de svenska ortnamnsgruppernas ålder och utbredning skall jag visa att det forntida Sverige var delat i tre stora kulturområden: det östsvenska, det dansk-svenska och det norsk-svenska. Det östsvenska området hade Mälaren till centrum och sträckte sig i norr in i Medelpad, i söder in i Kalmar län, i väster till Tiveden och Vättern. Dit hörde ock Gottland. Till det dansk-svenska området hörde Skåne och södra Halland. Det norsk-svenska omfattade Bohuslän, Dalsland, delar av Värmland, Västergötland och norra Halland.

Varje område hade sina karakteristiska ortnamnsgrupper, låt vara att utlöpare av dessa grupper kunde tränga in i ett annat område. Till det norsk-svenska området höra t. ex. *vin-* och *hem*-namnens huvudmassor, till det dansk-svenska *löv-* och *lösa*-namnens, till det östsvenska *sta*-namnens. Till Östsverige höra dessutom t. ex. namnen *Kumla*, *Tibble*, *Harg*, *Hammarby* och de på *-tuna*, *-vi*, *-löt*, *-göle* 'svedjeland', *-hammar*, *-garn*, *-rum* osv.

Att en ortnamnsgrupp med undantag av sporadiska utlöpare blott förekommer t. ex. i det dansk-svenska området, visar sålunda ej att denna ortnamnsgrupp tillhör stenåldern. En grupps uteslutande förekomst i det norsk-svenska området är intet kriterium på bronstidsålder.

En absolut åldersbestämning för härstamningsnamnen på *-ing* lämnar oss kanske arkeologien. Almgren har i NoB 1914, s. 217 f. visat att Gallehushornets *holtingaR*[2] härrör från 400:talets

[1] Att *sta*-namnen i sydöstra Västmanland äro yngre än bronsåldern visar nu Lundberg i Sv. turistför. årsskr. 1918, s. 34 ff.

[2] Möjligen bör ordet läsas *holtijaR* (se v. Friesen i Hoops' Reallexikon 4, s. 13) och kan i så fall ej upplysa något om *ing*-namnens ålder.

början. Jämförelserna med ordtypens förekomst i andra germanska språk och i de ovan behandlade ortnamnen visa emellertid att den redan då var gammal. Att anta att bildningen är samgermansk[1] torde sålunda ej kunna anses vara djärvt.

Trots dess höga ålder lever denna ordgrupp ännu med friskt liv i Norden låt vara att det ena barnet i kullen — de patronymiska namnen — för några århundraden sedan avsomnat. Närkesborna kallas *närkingar* och invånarna i Stora Mällösa sn i Närke *mälsingar*. Invånarna »väster i socknen» i Skagershult i Närke kallas *västringar*, vägen till västringarna kallas *Västringsvägen*. Personer från eller i landskapet *Halland* kallas *halländingar* eller *hallingar*. Invånarna i Värmland kallas *värmländingar* och i Närke även *värmingar* (se Rietz). Enligt Niléns Ordbok öfver allmogemålet i Sörbygden kallas en person från *Bullaren* (dvs. Bullarens hd?) *bulleng*. Enligt Th. Tufvesson (i Sydsv. dagbl. $^{18}/_{3}$ 1917) kallades folket i Rörums sn, Albo hd, Skåne, vid tiden 1835—42 *rölingar*. Invånarna i Brunnby[2] (uttal *brombi* el. *brumby*) kallas enl. muntlig uppgift av fil. lic. P. Holm (bördig från Höganäs) *bromlingar* eller *brumlingar*. Folket i Färs hd, Skåne, kallas *färsingar*. De som bo i Frosta hd kallas *frostingar* (se t. ex. Björkelund, Frosta hds minnen, s. 234). Enligt SOÄ 8, s. 10 kallas personer från Åsle sn, Vartofta hd, Västergötl., för *åslingar*. Saxén meddelar i Finska fornm. tidskr. 21: 3, s. 37 att folket i Harrströms, Töjbo och Nämpnäs byar (i Österbotten) kallas *harvungar*, *töjbungar* och *nämpungar*[3]. Innevånarna i Bemböle by, Finland, kallas *bemlingar*[4] Ross, Norsk ordbog, nämner *baasting* som namn på »Indbygger af Baastad i Smaal[enene]». Den största gruppen av nu levande apellativiska personbeteckningar på *-ing* av ovan skildrad typ utgöres av dem som ange relation till eller härstamning från ett ortnamn på *-ing(e)*. Som exempel blott *bleking* (till *Blekinge*), *göing* (till *Göinge* hd), *skäjling* (till *Skeglinge* sn i Skåne).

Ta vi sålunda blott hänsyn till personbeteckningarna på *-ing* för att bestämma de av dessa bildade *-inge*-namnens krono-

[1] Detta gäller både de personbeteckningar på *-ing* som ange härstamning från ort och de som ange härstamning från person.

[2] Socken i Luggude hd, Skåne.

[3] Se vidare nedan under Alingsås.

[4] Se Brages årsskrift 1909, s. 151.

logi få vi sålunda som terminus post quem stenåldern (?) som terminus ante quem närvarande tid. Att emellertid denna sistnämnda gräns är för sen veta vi.

Bättre hållpunkter ger en blick på namntypens utbredning i England och Tyskland. De talrika ortnamnen på *-ing* i England och på *-ingen* i Moseldalen visa att denna namntyp vid dessa länders besittningstagande av anglosachser, resp. alemanner ännu levde med friskt liv.

Att de äldsta svenska *-inge*-namnen äro av hög ålder torde framgå av dessa namns utbredning. Såsom Hellquist visat, uppträda de blott i slättbygderna och utefter vattendragen eller med andra ord på de platser där man väntar att finna den äldsta fasta bebyggelsen. Att de redan funnos på *-sta(d)*-namnens tid, torde bl. a. framgå av de två närkiska *Hidingsta*, som väl måste ställas i relation till by- och sockennamnet *Hidinge* i Närke. Det kan ej vara någon tillfällighet att dessa ytterst sällsynta namn uppträda på den bördiga Närkesslätten i varandras närhet. Förra leden i *Hidingsta* bör tydas som ett *hiding* 'person från *Hidinge*'.

För att få en absolut kronologi för *-inge*-namnens olika sins emellan skiftande typer kräves en omfattande undersökning, grundad på såväl fornforskningens och geografiens som språkvetenskapens resultater. En sådan är icke gjord. Jag vill emellertid drista mig att — med all möjlig reservation — göra ett uttalande i fråga om deras relativa kronologi. Enligt min mening tyda åtskilliga tecken på att de äldsta *-inge*-namnen ej i ålder stå våra allra äldsta ortnamnsgrupper efter. Jag hoppas i annat sammanhang få återkomma till frågan.

De geografisk härstamning angivande orden — toponymika — som jag föreslår att kalla dem — ingå redan i de äldsta *-inge*-namnen. Toponymika kunna emellertid ha två olika funktioner allt efter namnbärarens relation till namngivaren; de kunna beteckna 'ngn som bor på ett ställe' och 'ngn som bott på eller härstammar från ett ställe'. Dessa tvänne olika funktioner spela synnerligen viktiga roller för förklaringen av de till toponymika bildade ortnamnen. Särskilt från bebyggelsehistoriens synpunkt är det av stort intresse att få utrönt om t. ex. *Hämringe* bör tolkas som 'deras by som bor på (vid) hammaren' eller 'deras by som äro från (ett annorstädes beläget) *Hammar* (*Hamra*)'.

Så vitt jag kunnat finna äro de äldsta toponymiska *-inge*-namnen huvudsakligen av den förra typen. Som ex. må nämnas *Killunga* (1316), äldre namn på Rasbo*kils* sn, Rasbo hd, Uppl. (Hellquist, *-inge*, s. 239), *Hölminge* (fsv. *Hølminge*), by i Angelstads sn, Sunnerbo hd, Smål., vilken enligt Hellquist a.a., s. 63, i forna tider synes ha legat på en ö i sjön Bolmen, *Hämringe*[1] två byar i Vaxala hd, båda belägna på (mindre) höjder (jfr v. Friesen i Upsala Nya Tidnings julnummer 1907, s. 6), *Hättinge*, namn på en by i Jäders sn, Ö.-Rekarnas hd, Södermanl. och en gård i Gräve sn, Örebro hd, Närke, båda belägna på mindre höjder[2] (jfr *Kungshatt*, *Trollhättan* m. m., se SOÄ 12, s. 34), *Uttringe* i Salems sn, Svartlösa hd, Södermanl., gård vid sjön Uttran (se Hellquist a.a., s. 245).

Namn av den andra typen äro givetvis svårare att med övertygande bevisföring fastställa. De äldsta av dem synas ej häller i ålder kunna mäta sig med de äldsta av den förra typen. Ett tämligen säkert ex. torde *Hällinge*[3], by i Sjonhems sn, Halla tg, Gottl., vara. Sjonhems sn gränsar nämligen till *Halla* sn. Ett annat dylikt är *Torpunga* (fsv. *Thorpunga*), herregård i Torpa sn, Åkerbo hd, Västm., belägen omkr. en halvmil från Torpa kyrkoby och skild från denna genom åtskilliga gårdar (jfr Hellquist a.a., s. 258).

De med härstamningsord på *-ing* sammansatta ortnamnen äro i regel yngre än *inge*-namnen. De synas — i motsats till vad man hittills antagit — synnerligen ofta innehålla toponymika[4]. De kunna ock efter samma princip som nyss namnen på *-inge* delas i två grupper. Till den förra som utgår från habitationen hör tydligen sådana namn som *Hälsingborg* 'deras borg som bo vid halsen dvs. sundet', jfr det mitt emot liggande *Hälsingör*, fsv. *Skeptlingaquærn* 'Skaftarpbornas[5] kvarn', *Kvänjarp* (fsv. *Quæni*[*n*]*gæthorp*), gård i Kånna (fsv. *Kvanna*) sn, Sunnerbo hd, Smål.

[1] Namnen äro hos Hellquist a.a., s. 58 förklarade som patronymiska.

[2] Enligt Hellquist a.a., s. 61 äro namnen patronymiska.

[3] Enligt Hellquist a.a., s. 57 är namnet patronymiskt.

[4] Detta sammanhänger naturligtvis med att toponymika haft en betydligt större lifslängd än patronymika och därför spelat större roll för de yngre bebyggelsenamnen.

[5] *Skaftarp* (fsv. *Skaftathorp*), by i Rydaholms sn, Östbo hd, Smål., jfr Hellquist a.a., s. 258.

'deras torp dvs. nybygge som bo i Kånna by' (jfr Hellquist a.a., s. 258).

Till den senare gruppen, de vilkas första led ange extraktion, synes ett stort antal ortnamn av typen *Kölingared*, *Skåningstorp* höra. Denna ortnamnsgrupp har hittills föga beaktats i den onomatologiska litteraturen.

I sitt arbete om *inge*-namnen, s. 235, har Hellquist redogjort för typen *Tynningstorp* (nära *Tynninge*) men synes anta att förra leden betyder 'medlem af »tynningarnas» släkt'. Enligt mitt förmenande är förra leden i dessa relativt unga ortnamn i stället att fatta i analogi med nysv. *bleking*, *göing* dvs. som 'person från Tynninge' osv.

I SOÄ har ortnamnskommittén blott i ett par fall opererat med dylika bildningar, och av dessa fall är enligt min mening blott ett riktigt tolkat, nämligen *Alingsås*, se nedan.

Ett relativt gammalt ex. på ortnamn av denna typ är möjligen *Färingtofta*, sn i N. Åsbo hd, Kristianstad län (in parochia *Færingetoftæ* senare hälften av 1300:t. Liber mem. cap. Lund., s. 135, *Fiærthingætoftæ* 1377 Falkman, Ortn. i Skåne, s. 122, *Ferrentofte* 1624 därs.; uttalsuppgift SL 10: 2, s. 172). Förra leden kan nämligen vara gen. pl. av ett *färing* 'invånare i Färs hd, Malmöhus län (*Fershæret* 1332, SD 4, s. 275, or.).

Synbarligen hör *Skåningstorp* i Sönnarslövs sn, S. Åsbo hd, Kristianstad län (uttalsuppgift SL 10: 2, s. 190) också hit. Namnet är bildat på den tid då åsboarna ännu icke börjat betraktas som skåningar. Lindroths antagande[1] att Skåne fått namn av Kullen i Luggude hd i norra Skåne finner jag i likhet med Kock i ANF 34, s. 71 ff. alldeles osannolikt. Allt talar för att det äldsta Skåne var beläget i det nuvarande landskapets sydligaste del.

Ett gott exempel är också *Jönshult*, by i Hagshults sn, Östbo hd, Jönköpings län. Namnet skrives *gydinxhylt* 1288 SD 2, s. 51 or., *gydhingshyltu* 1311 SD 3, s. 41 or., 1312 SD 3 s. 54 or., jn .. *gythinxhyltu* 1312 SD 3, s. 51 or. Förra leden är tydligen fsv. *gydhing* 'inbyggare i Göinge (*Gythinga h.* 1404) härad i Skåne'[2]. Ordet användes ännu på 1600:talet som tillnamn i Vä-

[1] NoB 1915, s. 10 ff.

[2] Se Lundgren, Personn., på *-ing*, s. 10.

rend. Hyltén-Cavallius nämner (Värend o. vird. 1, s. 93) från Konga hd: *Håkon Gyding* 1619—26, *Michell Nilson Gyding* 1626, *Måns Gyding* 1621. Att ordet ursprungligen betytt 'göing' framhåller Hyltén-Cavallius i första delen av sitt arbete s. 105.

* *
*

Huvudsyftet med denna uppsats är att på grundvalen av ortnamnskommitténs material från Älvsborgs län uppvisa tillvaron och belysa frekvensen av denna från bebyggelsehistoriens synpunkt så intressanta ortnamnstyp. I följande exempelsamling inskränker jag mig av lättförklarliga skäl till relativt säkra fall. Absolut bindande bevisning kan av lätt förklarliga skäl ej i något fall lämnas.

Alingsåker (*Alensaker* 1486, *Alinxaker* 1540), by i Gärdhems sn, Väne hd. Enligt SOÄ 12, s. 10 är f. led »ett fsv. mans- eller släktnamn *Aling* (jfr *Alingsås*)». F. led. är snarare ett ord *aling* 'person från Ale hd'[1], jfr följ.

Alingsås (*Alinsxaas* 1357, avskr., *Alinxaas* 1382), gd o. sn i Kullings hd. F. led. är enl. komm. (SOÄ 8, s. 10) »gen. av ett ord *aling*, använt ss. personnamn, förmodligen från början med bet. 'person från Ale härad' (jfr vgt. dial. *åsling* 'person från Åsle socken' o. d.[1])». För min del håller jag det för minst lika sannolikt att *aling*, då det sammansattes med *-ås*, ännu hade kvar bet. 'person från Ale hd'.

I de geonymiska ortnamnen i Västergötland har man särskilt anledning att vänta avledningar till häradsnamn, då häradsnamnen i detta landskap synas ha mycket stor bruklighet. En god parallell erbjuder namnet på den i byn Ladugården i Vassända-Naglums sn, Väne hd, belägna *Flundbogården* (*Flunbog.* 1675), som innehåller ordet *flundbo* 'invånare i Flundre hd',

[1] Numera kallas enl. meddelande av dr J. Götlind en alehäradsbo för »en alehäringe».

bru kat som namn på en eller flera innehavare av gården; se vidare SOÄ 12, s. 89.

Av samma art äro *Marbohemmet*[1] (*Marbog.* 1600, *Marbohemet* 1601), gd i Böne sn, Redvägs hd, *Marbohemmet*[2] (*Marbohemit* 1576), gd i Kölingareds sn, Redvägs hd, *Marbogården*[3] (*Marbog.* 1685) gd i Hols by o. sn, Kullings hd. *Marbogården* är enligt postortförteckningen 1909—1916 dessutom namn på 8 gårdar belägna inom 8 olika socknar i Skaraborgs län. I detta sammanhang må ock nämnas *Marbotorp*, som är namn på en gård i Baltaks sn, Vartofta hd, Skaraborgs län, och på en villa i Alingsås sn, Älvsborgs län. Samtliga dessa namn innehålla som första led ordet *marbo* 'person från Marks hd'[4]. På grund av sin stora expansion ha marborna också i Skaraborgs län, som av ortnamnen att döma särskilt blivit mål för deras utvandringar, fått ett synnerligen dåligt rykte. I nordöstra delen av länet betyder nämligen enligt P. A. Säve (i AT 2, s. 173) *marbo* 'snålhund, skamlös människa'. Man får emellertid ej förundra sig över att de stackars marborna sökt sig bort från sitt magra hemland. De ha tvingats därtill av nöden.

Som ex. på till häradsnamnen i Dalsland bildade geonymika må påpekas de av Lignell (Grefskapet Dal 1, s. 104) nämnda *nordäling* (till *Nordals* hd) och *sundäling* (till *Sundals* hd). Från Västergötland må nämnas *buling* el. *vadsbuling* 'invånare i *Vadsbo* hd (P. A. Säve i AT 2, s. 160). Det nyssnämnda västgötska *åsling* är bildat till sockennamnet Åsle. Invånarna i Örsås sn, Kinds hd, kallas enl. dr J. Götlind *örsingar* (sg. *örsinge*).

Brättingstorp (i *Brettingxtorpe* 1421 dipl, *Brättinst.* 1566 jb. *Brettist.* 1572 tl), by (4 nr) i Örby sn, Marks hd. SOÄ 9: 1, s. 200 ger följande förklaring: »F. led. är ett mot det isl. *Brettingr*, fgutn. *Brenting*[5] (se Lundgren, Personn. på *-ing* s. 9), svarande mansn. — —».

---

[1] SOÄ 10, s. 36 f.

[2] SOÄ 10, s. 156 f.

[3] SOÄ 8, s. 124.

[4] Jfr *Marbo hæredztingh* (dvs. Markbornas häradsting) 1486 Styffe, Bidr. 4, s. 111, or.

[5] Jfr Söderberg, Forngutn. ljudlära, s. 44 f.

Om fgutn. *Bränting* är avlett av mansn. *Brant* el. *Brante* (SD 1, s. 631 (1283, avskr. fr. 1494) nämnes från Skåne *branthoni* diacono, dat.) eller av adj. *brant* el. ett subst., t. ex. *brant* el. **bränte* 'brant ställe' (varom mera nedan) är ovisst. Namnet är blott känt i följande sammanhang: »Jacop Brænthing, domere i Ruthething» (1412 SDns 2, s. 509, or.). Jakob Bränting hade tydligen antingen namngivtt eller fått sitt namn av byn *Bräntings* i Rute sn o. ting. Då nu Bräntings ligger vid en tämligen brant höjd, finner jag de senare möjligheterna antagligast. *Jacob Bränting* torde vara ett namn av typen *Henric almestadh*, om vilken ytterst vanliga medeltida namntyp se Lundgren, Om fsv. personnamn på *-ing*, s. 15, n. 1 och Brieskorn, Bidr. till den sv. namnhist. 2, s. 2 ff.

Bynamnet *Bräntings* skulle då gå tillbaka till ett fgutn. *Bränting* som kan innehålla ett subst. **bränting* »brant höjd», en äldre synonym till det från Kalmar län belagda *brannting* m. 'höjdsluttning, brink' Rietz. En mera direkt motsvarighet vore det i ortnamn anträffade fnor. *brettingr*. Gårdnamnet *Brettingen* i Ringebu, Kristians amt skrives 1328 o. 1335 (a) *Brettingi* och förklaras NG 4: 1, s. 143 av ett *brettingr*, avlett av adj. *bratt*r. Detta ord är enligt NG »ret ofte» anträffat »som Navn paa bratte Høider og paa bratte Holmer».

Jag tror mig härmed ha visat att försiktigheten bjuder oss att ej räkna med tillvaron av ett fgutn. patronymiskt släktnamn *Bränting*.

Mansn. *Brätting* är sålunda ej med säkerhet känt vare sig vare sig från Sverige eller Norge. Det mansn. *Bratt* varav det skulle vara avlett är mycket sparsamt belagt. För förklaringen av västg. *Brättingstorp* anser jag det därför lämpligare att slå in på en annan väg än den komm. valt.

En möjlighet är då att här gen. av ordet *brätting* 'brant höjd' (jfr ovan) ingår. Denna möjlighet göres sannolik därav att byn Brättingstorp ligger i en smal dalgång inklämd mellan två branta bergshöjder, av vilka den ena till och med kan kallas tvärbrant. Då emellertid de äldsta namnen på *-torp* väl oftast innehålla en personbeteckning och Brättingstorp är en relativt gammal by, föredrar man kanske att för förra leden ansätta gen. av ett *brätting* 'person från branten'. Detta *brätting* vore väl närmast att härleda ur det *brätte* 'brant höjd', som bildar Väners-

borgs äldre namn *Brätte* (1578, *Brätte stad* 1610, *Gamble Brätte* 1644), fortfarande bevarat i namnet på den plats, där det gamla Brätte låg, *Brättehaga*[1].

En tredje möjlighet är att Brättingstorp urspr. betecknat ett nybygge upptaget av en person från *Brätte*, nuvarande Vänersborg.

Esslingetorp (*Ellingättuffth* 1540, *Edzlingättöffth* 1541, *Edzlingetofth* 1542 1550, *Esslingettoffth* 1544, *Eslingetorp* 1545 1564), gd i Brålanda sn, Sundals hd. Förra leden är enligt ortnamnskommittén[2] »möjligen ett fsv. släktnamn *Etlung*, *Etling*, *Ätling* (senare *Essling* osv. liksom *vassle* av urspr. *vatle* o. d.), bildat av det i fsv. och fno. ortnamn uppträdande mansn. fsv. *Etil* (isl. *Eitell*). I *Ätling* vid sidan av *Etil* förhålla sig vokalerna som i *Ätran* jämte *etter* (se Redvägs hd, naturnamnen)».

Mansnamnet *Etil* är mycket klent styrkt. Lundgren[3] konstruerar det ur ortnamnet *Etilstum*, nuvarande *Ettersta* i Över-Selö sn, Sdml. liksom han (l. Brate)[4] konstruerar ett *Ätil* (l. *Ätler*) ur fsv. *Ætilstum*, som väl knappast med SD 4 (registret) och Lundgren kan vara *Ulsta* i Ytter-Selö utan väl just är samma *Ettersta*. I ett par norska ortnamn (ex. *Eitilstaðum* c. 1341, NG 2, s. 112) synes namnet ock ingå. Slutligen bäres det i den isl. litteraturen av ett par diktade personer.

Att anknyta ett ortnamn på *-toft* eller *-torp* till detta sällsynta och åldriga namn är ej så tilltalande. Med hänsyn till anförda skäl är det väl komm. inskränkt sig till ett »möjligen».

En annan bättre förklaring giver kombinationen med det dalsländska sockennamnet *Edsleskog*. *Edsleskog* ligger i Tössbo hd vid sjön *Edslan*, »vars fsv. namn» enl. komm., »äldst synes ha varit *Ä(i)tle*, väsentligen samma ord som det no. älvnamnet *Eitla*, som torde höra samman med nyisl. *eitill*, mht. *eizel* 'svulst' . ., no. dial. *eitel*, sv. dial. *ajtel*, *ettel*, *ätel* 'körtel', och sålunda betyda 'den svällande' . .[5]». Det ovan omnämnda mansnamnet *Eitell* anses urspr. vara just detta appellativ *eitel*, som i no. dial.

[1] Om Brätte, se SOÄ 12, s. 140 f.
[2] SOÄ 16, s. 28 f.
[3] Personn. fr. medelt., s. 50.
[4] A. a., s. 313.
[5] SOÄ 17, s. 2.

även har bet. »en liden tætbygget og kraftig karl», se Lind, Norsk-isl. dopnamn, sp. 228 och där anvisad litteratur.

Enligt min mening är f. led. i *Esslingetorp* urspr. gen. plur. av ett *etling, ätling* 'person från *Edsleskog* (l. från *Edslan*)'. För ljudhistoriska detaljer behöver jag blott hänvisa till komm:s utredning av namnen *Esslingetorp* och *Edsleskog*.

Påpekas bör emellertid överensstämmelsen mellan skrivningarna *Edzlingättöffth* 1541)(*Edzlaskoffh* 1541, *Eslingetorp* 1545)(*Eslaskogs k.* 1540 osv.

Gurun(g)byn (*Gurrungbyen* 1546 jb, *Gurungbÿen* 1546 ml, *Gurunbyen* 1547 1549, *Gur(r)undbÿn* 1551 1552 jb, *Gurungebÿen* 1590 tl), försvunnen kyrkotomt i Gunnarsnäs sn, Nordals hd. Enligt ortnamnskommittén (SOÄ 15, s. 27) är förra leden »väl urspr. fsv. gen. av kvinnonamnet *Gudrun*». Jag finner det försiktigare att lägga den äldsta från två olika samtidiga källor belagda formen *Gur(r)ungbyen* till grund för förklaringen, särskilt som denna form i tiondelängderna bevarats ännu 1590 (*Gurungebÿen*). F. led. skulle då antingen vara urspr. gen. plur. av ett *Gudhrung* 'Gudrunsättling' eller snarare ett *gurung* 'person från *Guranne*, nuvarande *Åttingsberg* i Färgelanda sn i grannhäradet Valbo. Detta namn skrives: *Gurand* 1540 1541, *Gurande* 1546, *Gurana* 1550, *Guranne* 1590, se vidare SOÄ 18, s. 28. Att *r* i detta namn synes höra till en urspr. senare sammansättningsled hindrar naturligtvis ej, sedan det etymologiska sammanhanget fördunklats, uppkomsten av ett *gurung* 'gurannebo'; jfr t. ex. *lesgen, lesga* 'bonden i *Ledsgården* och hans hustru' (Hångsdala sn, Vartofta hd, Västergötl., se P. A. Säve i AT 2, s. 172) och *färsing* 'invånare i Färs hd).

En möjlighet som väl ej häller kan bestridas är att det antagna *gu(dh)rung* kunnat betyda 'person från *Gurentorp* i Starrkärrs sn, Ale hd'. Detta namn skrives *Gwrenetorp* 1546, *Gurnnetörp* 1550, *Gurentorp* 1564 och förklaras i SOÄ 2, s. 105 säkerligen med rätta ur ett fsv. *Gudhrunathorp* 'Gudruns torp'.

Gässlingegården (*Gieslingeg.* 1700, *Giässlingeg.* 1715 1725, *Gässlingsg.* 1761 1825 jb osv.) gd i Grimmareds by och sn, Marks hd. I jbr 1690—95 nämnes som innehavare *Anders Gies(t)ling* se SOÄ 9: 2, s. 18 f. Ortnamnskommittén förklarar ej tillnamnet

Gies(t)ling. Jag ser däri ett härstamningsnamn *gäs(s)ling* 'invånare i Gäsene hd'. Möjligen är detta ursprungligen ett skämtnamn av samma typ som de i Närke använda *Halme* (= Hardemo) *halmkärvar, Viby viboskar* (dvs. videbuskar), *Lerbäcks lergökar, Hackva hackekorvar, Kräcklinge grötastötar* (jfr *grötkräkla*).

Från Västmanland kan till jämförelse meddelas *Skäve* (dvs. V. Skedvi) *lappar*. I Antikvarisk tidskrift 20: 4, s. 44 vill Lindroth i detta sockenbonamn finna ett bevis för att det i några ortnamn i trakten ingående *Finn-* syftar på en lapsk bebyggelse i socknen (V. Skedvi). Detta antagande vilar på ett lättförklarligt missförstånd. Inbyggarna i Stora Skedvi sn, Dalarna, kallas också *Skäve lappar* [1]. Det vore ju rätt egendomligt om lapparna just skulle ty sig till socknar med namnet *Skedvi*. Förklaringen till namnet *Skäve lappar* är i själva verket rätt enkel. *Skävelappar* är nämligen ett västmanländskt dialektord med betydelsen »fröfjun av ängdun (Eriophorum)» (se Rietz 582 b) eller »ängsull, hardun» (jfr Bergström, Arboga krönika 1, s. 165). Rietz' uppgift går väl tillbaka på Dybeck, som i Runa 1845, s. 50 berättar: »Allmogen i några delar af Westmanland säger, då den på marken upptäcker ett större antal af denna ört [ängsullen], med sina hvitulliga fröfjun: »här ha' *Schäve-lappar* fallit»; men hvad de dermed mena, är svårt att säga, då vexten icke benämnes Schävelappar«. *Skävelapp* är sammansatt av *skävor* 'linskävor, blånor' och *lapp* och sålunda bildat på ungefär samma sätt som *papperslapp*. Betydelsen har sålunda väl äldst varit 'blåntott' [2]. *Skäve lappar* som namn på Skedviborna är sålunda att jämföra med *Viby viboskar* och *Hackva hackekorvar*. Äldst har det naturligtvis hetat *Skäve skävelappar*. Sedan appellativet *skävelapp* råkat i glömska, har man i stället associerat med *lapp* och trott att f. leden i *skävelapp* var sockennamnet. Så föll det ena *skäve* bort.

Ytterligare ett dylikt sockenbonamn tror jag mig finna i det gottländska *Närs närkar*. I min uppsats Landskapsnamnet Närke (Sv. Landsmål 1911, s. 289) har jag visat att närkingarna ännu

---

[1] Enl. uppgift av komminister G. Klingberg i Ervalla.

[2] Eriophorum angustifoliums namn *skävelappar* saknar ej paralleller. På grund av sina håriga frukter kallas den *ängsull, harull, ängsdun* och i Tyskland *Moorseide*. Samma jämförelse med l i n e t återfinnes i tyskt *Mattenflachs, Wiesenflachs, Flachsgras*. Se vidare Lyttkens, Sv. växtnamn, s. 1360 ff.

vid 1700-talets början kunde kallas *närkar*. Till där anförda belägg på detta namn må läggas ytterligare *Nerickerne . . Närickerne*[1] 1659 Visnums hds or.-dombok (Sahlgren, Skagershults naturn., s. H 26). På samma sätt som man till sockennamnen *Halme*, *Hackva*, *Lerbäck* och *Viby* i Närke gjort de vitsande sockenbonamnen *halmkärvar*, *hackekorvar*, *lergökar* och *viboskar* samt till sockennamnen *Börstil*, *Gryta*, *Garn*, *Hacksta*, *Hökhuvud* (Höke), *Knivsta* och *Norrsunda* i Uppland bildat *börstbindare*, *grytfötter*, *garnhärvor*, *hackspikar*, *hökar*, *knivar* och *norsar*[2] har man till *När* gjort *närkar*.

Sockenboöknamnen ha säkerligen mycket gamla anor. Sådana omtalas i Bureus' Sumlen, s. 199. Rhezelius nämner 1635 i sina Monumenta uplandica (Stenbock o. Lundbergs uppl., s. 50) »Malsta kråkor, Karskyrke kayor, Wätö tiufwar, Broo Judar, Söderbÿ Männ, Wäddö vndrare, Hefueröö Bramare». O. Lundberg har i en artikel i Stockholmstidningen 6 aug. 1916 ställt Ottar Vendelkråkas namn i samband med Vendelbornas gamla öknamn Vendels kråkor. Är denna tilltalande sammanställning riktig, som jag själv är benägen att tro, ha vi ett direkt bevis för att denna öknamnstyp är av mycket hög ålder. I en del östgötska pergamentsbrev från 1300:talets slut (SRP) nämnes en *Johan Grytofot*. Har månne dennes tillnamn från början varit ett öknamn på innevånarna i Gryts sn i Östergötland? Jag vågar uttala den gissningen att en hel del av de fornsvenska tillnamnen av typen *Varg*, *Kalf*, *Kykling*, *Kraka*, *Korp* (se vidare Hellquist i Xenia Lidéniana, s. 97) äro ursprungliga sockenboöknamn, jfr de uppländska *Balingsta* (osv.)[3] *vargar*, *Almunge* (osv.)[3] *kalvar*, *Hillersjö kycklingar*, *Vendels kråkor*, *Lohärads korpar* m. fl. Jag kanske får tillfälle en annan gång att närmare behandla denna fråga, som sedan flera år varit i mina tankar.

Hesselman har i sin välskrivna artikel »När och Närke» (i Namn och bygd 1914) tolkat *Närs närkar* som en urgammal avledning till sockennamnet *När*. Häri kan jag ej instämma. Det vore ju en ytterst egendomlig slump om till namnet *När* på två ställen oberoende av vartannat ett indigenatsnamn skulle bildats med det eljest i dylikt sammanhang ingenstädes säkert styrkta

[1] Uttalades väl utan *i* med värmländsk försvagning av *a: närkerne*.

[2] Se Grip, Sv. allmogeliv, s. 221.

[3] I sju uppländska socknar kallas innevånarna *vargar* och i fem *kalvar*.

urgamla suffixet *-ik*. Enligt meddelande av den förträfflige kännaren av Gottlands allmogeliv dr N. Lithberg äro sockenbonamn av denna typ (med undantag av närkar) numera okända på Gottland. Men på samma sätt ha ock de av Säve nämnda *sprögar*, *byngar*, *bögar* osv. (dvs. Sprogebor etc.) numera råkat i glömska.

Som analogier till att ett folkslagsnamn använts till sockenboöknamn må nämnas *Säterbo tyskar* (Västmanland) och *Glanshammars jutar* (Närke), se Bergström Arboga krönika 1, s. 165.

Efter denna lilla exkurs återkommer jag till tillnamnet *Gäs(s)ling* som jag betraktar som ett skämtöknamn på invånarna i Gäsene härad. Jag har inga större betänkligheter att redan i det fsv. *Gæsling* (t. ex. *Nils Gesling*, kyrkoherde i Veddige sn, Viske hd, Halland, på gränsen till Västergötland, SRP, nr 1345) se detta öknamn.

Att överhuvud folkslags-, häradsbo- och sockenbonamn ofta använts som tillnamn är ett välbekant faktum.

I namnet *Gässlingegården* är med stor sannolikhet sålunda förra leden en urspr. gen. plur.-form till betydelsen motsvarande *gässlingarnas* 'gäsenebornas'. Tillnamnet har sålunda ej blott tilllagts *Anders Gäsling* utan hela hans familj eller släkt. Hade Anders varit ensam om namnet hade vi i stället kunnat vänta **Gässlingsgården*. Anmärkas bör emellertid att indigenatsnamnen i Västergötland numera oftast[1] ha avledningen *-inge* t. ex. *örsinge* 'Örsåsbo'.

Kölingared (*Kylwngarydh* 1360 1391 dipl) by o. sn i Redvägs hd. SOÄ 10, s. 154 ger följande förklaring: »F. led. i *Kölingared* är väl antingen fsv. gen. pl. av det i Vgtl. och annorstädes brukliga dial. ordet *kjuling(e)*, af ett äldre *köling(e)*, ett fsv. *kyling(e)* 'pojkvalp', möjligen en gång använt som tillnamn; eller ock av ett ättnamn *Kylinger*, avlett av *Kol* (jfr Hellquist, Ortn. på *-inge*, s. 79)».

I SOÄ 8, s. 1 lämnar komm. ytterligare ett alternativ. Med anledning av att till häradsnamnet *Kulling* (*Collanhereth* 1257 dipl, *Colandsh.* sl. 1200:t. vgl I) en enda gång anträffats en biform *Kyllonghe h.* (1480:t. jb) drar komm. den slutsatsen att Kullingsborna kallats *kylingar*, vilket folknamn enligt komm.

[1] Enligt meddelande av dr J. Götlind.

»kanske . . ingår som f. led. i sockennamnet *Kölingared* . . i Redvägs hd».

Så vitt jag kan se finnes ingen anledning att anta att Kullingsborna någonsin kallats *kylingar*. Från jb 1480:t. har komm. utom den enastående formen *Kyllonghe h.* även antecknat formerna *Kollentz h.* och *Kollingx h.*, vilka göra intryck av betydligt större vederhäftighet och harmoniera med häradsnamnets övriga medeltidsformer. Formen *Kyllonghe h.* med *y* framför följande stavelses *o* är efter allt att döma en felskrivning.

Att det blott från modern tid styrkta dialektordet *köling* 'pojkvalp' skulle ingå i *Kölingared* är föga troligt.

Återstår då den tredje förklaringen av **kyling* 'ättling av *Kol*', som först framställts av Hellquist i Ortn. på *-inge*, s. 79. Till denna förklaring, som jag anser vara den sannolikaste av de tre, kan jag ej häller ansluta mig. Detta av rent sakliga skäl. Ej långt från *Kölingared* ligger nämligen i samma hd *Kölaby* by och sn. Dialektuttalet och namnformerna visa samma ljudmaterial i dess *Köl-* som i första stavelsen av *Kölingared*. Följande former må anföras: *Killabÿ* 1419)(*Killingarÿdh* 1465, *Kylleby* 1453)(*Kyllingerid* 1480:t., *Kylaby* 1461)(*Kylwngarydh* 1360, 1391, *Kilaby* 1473 1540)(*Kilingared* 1540, *Köleby* 1482)(*Köllinghered* 1480:t.

Jag anser f. led. i *Kölingared* vara gen. plur. av ett ord *köling* 'person från *Kölaby*'. Förklaringen stödes därav att bebyggelsen i Kölingared är yngre än den i Kölaby.

Svalungebyn (*Swalungebÿn(n)* 1560 osv.), gd i Örs sn, Nordals hd. Enligt SOÄ 15, s. 98 synes förra leden »vara fsv. gen. pl. av ett släktnamn *Swalung*, bildat till det från fno. och fda. kända mansn. *Swali*». Det torde ligga närmare till hands att kombinera namnet med den ej fullt $1^1/_2$ mil fågelvägen avlägsna gården *Svalhede* i Grinstads sn, Sundals hd. Namnet skrives *Swalaheedhe* 1449, se vidare SOÄ 16, s. 136. Tilläggas bör att bebyggelsen i Grinstad, som ligger vid Vänern, efter allt att döma är äldre än i den skogiga trakt av Ör, där Svalungebyn är belägen.

Sänningared (*Senniggeredh* 1542, *Senninggerit* 1549 1567), gd i Fänneslunda sn, Ås hd. Förra sammansättningsleden är

enligt ortnamnskommittén (SOÄ 14, s. 18) »väl gen. pl. av ett fsv. släktn. *Sänning* (om vilket se Hellquist, Ortn. på -inge, s. 151) eller *Sänding* (jfr no. *Senningtveit*, äldre *Sandings-*, se Rygh, Gn. VIII, 73)».

I och för sig är förklaringen ej omöjlig, om än pluralen i f. leden kanske gör den osannolik. Den omständigheten att strax intill Sänningared i grannsocknen Od i Gäsene hd ligger en gammal by *Sannum* (*Sandem* 1550, *Sånnum* 1610 < *sand* + *hem*, se SOÄ 6, s. 166) pekar på en bättre och nära till hands liggande förklaring. F. led. är tydligtvis gen. plur. av ett ord *sänding*, *sänning* 'person från *Sannum*'. Som ex. på att assimilationen av *nd* vid denna tid inträtt i västgötamålet må blott anföras *Hwelana* 1546 (SOÄ 14, s. 19), *Sannen* 1546, 1564 (SOÄ 2, s. 114 f).

Att vid avledningar av sammansatta ortnamn i denna trakt reduktion av senare leden förekommer visas av det adj. **sandsk*, som ingår i sjönamnet *Sandsken* vid den nyssnämnda byn *Sannum*, samt av adj. *mursk* (till *Murum*), *lindsk* (till *Lindsås*) m. fl.; se vidare Sahlgren, Skagershults naturnamn, s. 52 f. och jfr *furske* 'invånare i Fyrunga sn, Skånings hd' (AT 2, s. 163).

Vårt antagna toponymikum *sänding* kan ha bevarats ända från *i*-omljudets tid, men kan naturligtvis också ha fått sitt omljud på analogisk väg. För bildningen jämför t. ex. gottländskt *gammalgänningar* som enl. dr Lithberg är benämningen på folket i Gammelgarns sn.

Villingsgärde (*Willinxgerde* 1540), gd i Björketorps sn, Bollebygds hd. Enligt SOÄ 4, s. 23 är förra leden »det fsv. släktnamnet *Villing* (varom se Hellquist, Ortn. på -inge s. 168[1] f.)». Något fsv. släktnamn är ej belagt men har av Lundgren och Hellquist konstruerats ur ortnamnen *Villinxaker*, *Villingarum*[2] och *Villinge*. *Villing* skulle vara ett patronymikum bildat till fsv. mansn. *Wille*. Hellquist påpekar emellertid med rätta att *Villingarum* och *Villinge* även kunna tänkas innehålla ett äldre *Vidhling-* eller *Vidhlung-*.

Jag härleder samtliga dessa ortnamn ur ett fsv. **vidhling*

[1] Bör vara 167 f.

[2] Enligt Lindhoth, De nord. ortn. på *-rum*, s. 52 är *willingarum* 1371 SRP, nr 1012 en oriktig form av namnet Mellingerum.

avlett av ordet *vidh* 'skog' använt som appellativ, ortnamn eller första sammansättningsled i ortnamn. Hellquists påpekande av att *Villinge* i Danmarks sn, Vaxala hd, Uppl. äldst skrives *vilingi* (1291) finner jag ej utgöra något absolut hinder för att även detta ortnamn kan innehålla ett *villing* av *vidhling*, då möjligheten av *l* som skrivning för *ll* ej kan förnekas. Säkrast är naturligtvis att lämna detta *Villinge* ur räkningen.

Bynamnet *Velinge* (fsv. *Vidhlunga*) tolkar Hellquist aa, s. 166 som innehållande ett patronymikum **Vidhlung*. Jag tyder även detta som en form av ordet **vidhlung*, *vidhling* 'person från skogen' eller 'person från en ort med namn på *Vidh-*'[1]. Möjligtvis är detta *vidhlung* att översätta som 'Vedensbo' (se strax nedan).

Förra leden i *Villingsgärde* är snarast gen. av ett fsv. *vidhling* 'person från *Vidhunda*-härad dvs. Vedens hd'. Anmärkas bör att Veden gränsar till Bollebygds hd.

Att vi i vissa ortnamn fått *Vel-* i stället för *Vill-* beror på association med stamordet *vidh, ved*, som förhindrat assimilation. Bortfall av *dh* skulle däremot inträffa.

Vinningsbogården (*Winnersboo* 1656, *Windesboo* 1675, *Vinningsbog.* 1700), gård i Skårdals by, Nödinge sn, Ale hd. Förra leden är enligt ortnamnskommittén (SOÄ 2, s. 57) »väl gen. av ett fsv. släktnamn *Vinding*, varom se Hellquist Ortn. på -inge, s. 168». Hellquist, har ej a. st. kunnat påvisa något nordiskt släktnamn *Vinding* eller *Vinning* ej häller något nordiskt mansnamn på *Vind-* el. *Vinn-* varav detta *Vinding* (*Vinning*) kunde vara avlett. Att då i detta unga gårdnamn, först styrkt från 1656, anta ett släktnamn, vartill blott utomnordiska motsvarigheter kunna uppvisas, är kanske ej så tilltalande.

Jag tolkar förra leden som gen. av ett *vinning*[2] 'person från *Vinhärad* dvs. Väne hd'. Detta namn tolkas SÄO 12, s. 1 som urspr. gen. plur. *vinia* av *vin* 'betesmark'. Följande namnformer må anföras: *Viniäh.* b. 1300:t., *Vinäh.*, *Winnah.* m. 1300:t., *Wina* (h.) 1421.

---

[1] Jfr fda. *Withlingeruth* (1178), nu *Villingeröd*, se Hellquist a. st.

[2] För förlängningen av *n* jfr *Dänninge*, *Fänneslunda* m. fl. ortnamn med urspr. kort *n*.

Slutligen må det tillåtas mig att yttermera understryka de med indigenatsnamn sammansatta ortnamnens stora intresse från bebyggelsehistorisk synpunkt. Om emigration från Dalsland berätta troligen bl. a. *Dalbotorp* i Brattfors sn, Färnebo hd, Värmland, *Dalbogården* i Hols sn, Kullings hd, Västergötland (se SOÄ 8, s. 120) och *Dalbohemmet* i Kölaby sn, Redvägs hd, Västergötland (se SOÄ 10, s. 134). I det föregående har jag nämnt att en del ortnamn vittna om marbornas (dvs. innevånarnas i Marks hd) expansion. I *Värbogården* (Marks hd, SOÄ 9: 2, s. 102) ingår kanske ett ord med betydelsen, 'värendsbo, virde' (gissningen är min, ej ortnamnskommitténs).

Hovratorp i Ramundeboda sn, Grimstens hd, Närke innehåller ett *hovare* 'innevånare i Hova sn, Vadsbo hd, Västergötland'. Hova gränsade före Finnerödja sns bildande till Ramundeboda.

Om dalkarlarnas utvandringar berätta väl *Dalkarlsberg, Dalkarlshyttan* och *Dalkarlstorp* i Örebro län, *Dalkarlstorp* i Västmanlands län, *Dalkarlsbo* i Uppsala län, *Dalkarlsbo* i Gävleborgs län, *Dalkarlstorp* i Värmlands län, *Dalkarlshyttan* i Östergötlands län osv.

Ej minst intressanta äro de ortnamn som till första led ha ett namn som bäres av en annan mer eller mindre avlägsen ort. Tydligtvis har *Göstorpshult* (jösstorpaholt, *Göstorphult* 1683 kb) i Hishults sn, Höks hd, Halland fått namn av en inflyttning från den stora byn *Göstorp* i Veinge sn, Höks hd, på samma sätt som *Havrarydsmyllan* i Snöstorps sn, Tönnersjö hd enligt uppgift i orten fått sitt namn därav att ägaren flyttat dit från Havraryd i Enslövs sn.

Hishults sn i Halland synes vara relativt sent bebyggd och befolkningen synes ha kommit från angränsande och närliggande socknar i Halland och Skåne. Från grannsocknen *Fagerhult* (faralt, *Faralt* 1575 Falkman, Ortn. i Skåne, s. 121) i N. Åsbo hd har tydligen *Farhultsbygget* (faral(t)sbygged, *Fahrhultzbygget* 1689 kb) fått sin bebyggelse. *Långhultsbygget* (långal(t)sbygged, *Långhultzbygget* 1683 kb) är befolkat från *Långalt* (*Långalt* 1683 kb) i Hishults sn av Kristianstad län. *Snapparp* (*Snapparp* 1685 kb) är tydligen uppkallat efter *Snapparp* i Laholms sn och *Lycket* väl efter *Lycket* i Växtorps sn, Höks hd.

Gården *Vallbytorp* i Askers hd och sn i Örebro län har av namnet att döma fått sin bebyggelse från granngården *Vad.*

Namnet skrives nämligen jb 1549 *Walbenatorp*, jb 1571 *Walbonatorp* och jb 1594 *Walbonnatorp*[1]. F. led. är tydligen böjningsform av ett *valbonde*, som uppstått ur ett äldre *vadhbonde* på samma sätt som *Gullbrand* uppstått av *Gudhbrand*. **Vadbönder* har varit namnet på invånarna i *Vad*. Jämföras kan de västgötska *skärvabönner* 'invånare i Skärvs sn, Valle hd, Skaraborgs län', *vingabönner* 'invånare i Vings sn, Valle hd', *alebönner* 'invånare i Ale hd, Älvsborgs län', se J. G. (dvs. J. Götlind) i Göteborgs handelstidning 17 och 24 april 1915.

Bredvid namnet *Valbondetorp* användes också namnet *Valbotorp*, och det är detta som givit den moderna namnformen *Vallbytorp*. *Valbotorp* innehåller ett ord *valbo* 'vadbo, invånare i Vad'. På samma sätt som invånarna i Vad än kunnat kallas *vadbönder* än *vadbor*, så kallas än i dag invånarna i Ale hd, Älvsborgs län än *alebönner* än *alebor* se Götlind, a. st. *Valbotorp* har omtytts till *Vallbytorp* på samma sätt som *Närboås* ändrats till *Norrbyås* (sn i Sköllersta hd, Närke), jfr J. Sahlgren i Svenska landsmål, 1911, s. 296 f.

Fellingsbro sn i Fellingsbro hd, Örebro län, består av en större glest och sent befolkad skogsbygd i norr och en gammal tätt befolkad slättbygd i söder vid Arbogaån. Sannolikheten talar ju för att befolkandet av skogsbygden skett från socknens slättbygd. Ortnamnen bekräfta detta antagande. De visa till och med i ett par fall vilken by i slättbygden som varit moder till det ofta långt avlägsna nybygget i norr.

Forsbyboda skrives jb 1610 *Forsbobodar*. F. led. innehåller tydligen ett ord *forsbo* 'invånare i Fors'. *Fors* är namnet på en söder om Forsbyboda nära en fors belägen by. Forsbyboda ligger ej vid någon fors.

Fänsboda skrives jb 1660 *Fännesboda*. F. led. är gen. av ett *fänning* 'invånare i Fänninge'. Fänninge är namnet på en by belägen omkr. $^3/_4$ mil söder om Fänsboda.

Iskarbo skrives jb 1542 *Ekeskaraboda*. F. led. är urspr. gen. plur. av ett *ekeskarl* 'invånare i Eke'. *Eke* är namn på en by belägen cka 2 mil fågelvägen söder om Iskarbo.

Oppebyboda (första gången jb 1624) har fått namn av det omedelbart söder därom belägna *Oppeby*.

[1] Beläggen äro hämtade ur ortnamnskommitténs samlingar och äro okontrollerade.

Spångboda (*Spångaboda* jb 1600) har fått namn av den omkring 1/2 mil därifrån belägna byn *Spånga*, som ligger vid en bro över Sverkestaån. Spångboda ligger ej vid någon bro [1].

Senare leden i dessa namn är ordet *bod* 'fäbod' (i plur. form och antagligen med sing. betydelse). Dessa ortnamn visa sålunda hur kolonisationen skett. Byarna nere på slätten ha skaffat sig fäbodar uppe i den betesrika skogsbygden. Fäbodarna ha småningom fått stationär befolkning och ha så fullständigt frigjort sig från moderhemmanet.

Men dessa ortnamn giva ytterligare en intressant upplysning. Kolonisationen har skett efter floddalarna. Forsbyboda, Fänsboda, Spångboda och Fors, Fänninge och Spånga ligga alla i Sverkestaåns flodområde. Iskarbo och Eke ligga båda i Essingåns flodområde.

---

[1] Ortnamnsformerna från Fellingsbro äro hämtade ur ortnamnskommitténs samlingar och äro okontrollerade.

Förestående uppsats grundar sig på ett av mig under mina seminarieövningar vårterm. 1917 hållet föredrag.

Tillägg. Om det toponymiska suffixet *-ing(e)* se numera även Götlind, Studier i västsvensk ordbildning, akad. avhandl. 1918.

Ortnamnsregister.

De moderna namnformerna äro kursiverade.

Alingsåker 11
Alingsås 11
Baldingslef 4
Baldingstum 5
Balingslöv 4
Balingsta 5
*Birtingslef 4
Brettingen 13
Brytyngxstadum 5
Bräntings 13
Brätte 14
Brättehaga 14
Brättingstorp 12
Bröttjestad 5
Bölingstomta 5
Börsle 4
Dalbogården 22
Dalbohemmet 22
Dalbotorp 22
Dalkarlsbo 22
Dalkarlshyttan 22
Dalkarlstorp 22
Edsleskog 14
*Ekeskarlabodha 23
Elinghem 4
Elingiahem 4
Esslingetorp 14
Ettersta 14
Farhultsbygget 22
Flundbogården 11
Forsbobodar 23
Forsbyboda 23
Fänsboda 23
*Färdhingslef 4
Färdsle 4
Färingtofta 10
-garn 6
Gurentorp 15
Gurungbyn 15
Gydhingshylta 10
Gässlingegården 15
-göle 6
Göstorpshult 22
Hablingbo 4
Hagbarlinghabo 4
-hammar 6
Hammarby 6
Harg 6
Havrarydsmyllan 22
-hem 6
Hidingsta 5, 8
Hovratorp 22
Hällinge 9
Hälsingborg 9
Hälsingör 9
Hämringe 9
Hättinge 9
Hölminge 9
Idingsta 5
Iskarbo 23
Jönshult 10
Killunga 9
Kumla 6
Kvänjarp 9
Kölingared 18
Lycket 22
Långaltsbygget 22
Långhultsbygget 22
-lösa 6
-löt 6
-löv 6
Marbogården 12
Marbohemmet 12
Marbotorp 12
Oppebyboda 23
Quæningæthorp 9
Rasbokil 9
-rum 6
Sandsken 20
Sannum 20
Skaftarp 9
Skeptlingaquærn 9
Skåningstorp 10
Snapparp 22
Spångboda 23
-sta 6
Svalungebyn 19
Sänningared 19
Tibble 6
Torpunga 9
-tuna 6
Tynningstorp 10
Uttringe 9
*Vadhbondathorp 23
Walbonnatorp 22
Valbotorp 23
Vallbytorp 22
Velinge 21
-vi 6
Villinge 20
Villingsgärde 20
Villinxaker 20
-vin 6
Vinningsbogården 21
Vinslöv 4
Withingsløff 4
Vällingby 5
Värbogården 22
Ætilstum 14

Pris 75 öre.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 118718474